

15. Небуденна імпреза. Змагання живих шахових фігур // Львівські вісті. – 1943. – 9 верес.
16. Німчук І. Вистава «Гамлет» у Львові / І. Німчук // Наші дні. – 1943. – № 10.
17. Нова форма – новий зміст // Українські щоденні вісті. – 1941. – 11 лип.
18. Офіцинський В. Дистрикт Галичина (1941–1944) / Василь Офіцинський. – Ужгород : [б. в.], 2001.
19. Паньківський К. Роки німецької окупації / Кость Паньківський. – Нью-Йорк ; Торонто : [б. в.], 1965.
20. Письменник перед літературним судом. Авторський вечір Ростислава Єндика // Львівські вісті. – 1942. – 29 лист.
21. Потильчак О. Нацистська політика у сфері спеціальної і середньої та вищої освіти в Україні. 1941–1944 / О. Потильчак // Архів окупації. – К. : [б. в.], 2006.
22. Прем'єра у «Веселому Львові» // Краківські вісті. – 1944. – 10 берез.
23. Ревуцький В. В орбіті світового театру / В. Ревуцький. – К. ; Х. ; Нью-Йорк : [б. в.], 1972.
24. Рятунок у вічно живучій криниці мудрості // Львівські вісті. – 1943. – 16 січ.
25. Семчишин М. На службі в мельпомени / М. Семчишин // Наші дні. – 1943. – № 8.
26. Сенсаційні змагання // Львівські вісті. – 1943. – 21 квіт.
27. Сенсаційні змагання. Митці та письменники тренують // Львівські вісті. – 1943. – 30 квіт.
28. Скромний ювілей. Рік праці театру малих форм «Веселий Львів» // Краківські вісті. – 1943. – 30 груд.
29. Кульчицький Т. Нова програма у «Веселому Львові» / Т. Кульчицький // Львівські вісті. – 1943. – 19 трав.
30. Театр «Веселий Львів» // Наші дні. – 1943. – Чис. 4. – С. 13 ; чис. 7.
31. Театральна студія // Львівські вісті. – 1943. – 12–15 черв.
32. Тінда В. Культура, освіта і спорт під час окупації / В. Тінда // Україна в Другій світовій війні.
33. Триумф прокурора Лужницького на першому літературному суді у Львові // Львівські вісті. – 1942. – 21 квіт.
34. Український театр міста Львова // Наші дні. – 1941. – Чис. 1.
35. Gazeta Lwowska. – 1941. – 13 kwiet.
36. Gazeta Lwowska. – 1941. – 8 grud.

Валентина Добровичська

Культурне життя у Рівному – центрі рейхскомісаріату Україна (1941–1944 рр.)

У статті розглянуто особливості культурного життя у Рівному – центрі рейхскомісаріату Україна в умовах нацистського режиму під час Другої світової війни. Показано національний поступ у культурному розвитку. Висвітлено функціонування навчальних закладів, краєзнавчого музею, театру, кінотеатрів. Звернено увагу на видання періодичних газет і журналів у видавництві «Волинь». Підкреслено роль інтелігенції у національно-культурному житті. Зроблено спробу проаналізувати культурне дозвілля німців.

Ключові слова: Рівне, нацистська окупація, інтелігенція, освіта, навчальний заклад, музей, театр, кінотеатр, періодичні видання.

Добровичская Валентина. Культурная жизнь в Ровно – центре рейхскомиссариата Украина (1941-1944 гг.)

В статье рассмотрены особенности культурной жизни в Ровно – центре рейхскомиссариата «Украина» в условиях нацистского режима во время Второй мировой войны. Показано национальное движение культурного развития. Освещены вопросы функционирования учебных заведений, краеведческого музея, театра, кинотеатров. Обращено внимание на издание периодических газет и журналов в издательстве «Волинь». Подчеркнута роль интеллигенции в национально-культурной жизни. Сделана попытка анализа культурного досуга немцев.

Ключевые слова: Ровно, нацистская оккупация, интеллигенция, образование, учебное заведение, музей, театр, кинотеатр, периодические издания.

Dobrochynska Valentyna. Cultural Life in Rivne – Reichskommissariat Center Ukraine (1941–1944). In the article the peculiarities of cultural life in Rivne the center Reichskommissariat Ukraine under the Nazi regime during the World War II are discussed. The national progress of the cultural development is shown. The functioning of educational establishments, local history museum, theater, cinemas is highlighted. The attention is paid to periodical newspapers and magazines publishing in the publishing house ««Volyn». The role of intelligentsia in the national and cultural life is underlined. The attempt to analyze the Germans cultural entertainment is made.

Key words: Rivne, Nazi occupation, intelligentsia, education, educational establishment, museum, theater, cinema, periodical publications.

Із початком Великої Вітчизняної війни німецькі війська окупували територію Західної України. 28 червня 1941 р. нацисти увійшли до Рівного, а 20 серпня місто отримало особливий статус, адже згідно з офіційними документами, тут розмістився центр рейхскомісаріату Україна та штаб-квартира рейхскомісара – гауляйтера й обер-президента Еріха Коха. Рейхскомісаріат фактично почав діяти 1 серпня 1941 р., коли лінія фронту відійшла, а частина окупованих територій була передана німецькій цивільній адміністрації [18, 222–223].

Нацистсько-німецькі загарбники в Рівному встановили «новий порядок» і життя цивільного населення підпорядковувалося законам воєнної доби. Паралельно з німецькою існувала українська допоміжна адміністрація, до якої увійшли представники колишньої опозиції, котрі після короткотривалого жорстокого радянського режиму вірили у національне визволення та державне відродження і пішли на співпрацю з новою владою. 15 вересня гебітскомісаром Рівного призначили Вернера Беєра [19], а бургомістром став власник рівненських аптечних складів Полікарп Бульба.

Проте і в цей трагічний період, в екстремальних умовах нацистського окупаційного режиму, у населення були культурні потреби. В українській інтелігенції упродовж перших місяців функціонування нової влади жевріла примарна надія національного відродження. Українська місцева влада опікувалася відкриттям національно-культурних закладів у Рівному. Окупанти дозволили функціонування культурних осередків: навчальних закладів, театру, музею, бібліотеки, кінотеатрів. Водночас німці переймалися влаштуванням культурного дозвілля для своїх солдатів і офіцерів, які перебували в Рівному.

Із перших днів окупації німці провели ревізію майна та облік населення. Так, у Рівному станом на 8 вересня 1941 р. кількість зареєстрованих мешканців 24-х національностей становила 35 990 осіб, серед яких найбільше було євреїв – 19 763 особи, поляків – 8567 осіб, українців – 5225 осіб, росіян – 1579 осіб, чехів – 484 особи, білорусів – 214 осіб, німців – 78 осіб. Дітей та молоді шкільного віку від семи до 16 років було 5926 осіб, із яких майже порівну чоловічої та жіночої статі, тобто кожен шостий мешканець мав відвідувати навчальний заклад міста [10, арк. 4].

Німці ліквідували радянську систему освіти, натомість запровадили нову освітню політику, яка вибудовувалася згідно з колонізаторською програмою нацистів. Суть цієї політики полягала у забезпеченні учнівської молоді початковою освітою та в підготовці кваліфікованих робітників – джерела дешевої робочої сили.

Для контролю за станом шкільництва у Рівному при гебітскомісаріаті було створено міський відділ народної освіти, керівником якого призначили Опанаса Ковальського, а головою науково-методичної ради – Надію Шульгину-Іщук. У своїх спогадах Надія Яківна писала: «Прийшла німецька окупація. ...Зразу – великі надії. Перший час – місяць чи два була військова влада і при тім ми ще не могли зовсім збагнути що ця нова окупація несе. Хоч з самого початку було видно, що не те, на що ми надіялись. Та ми, учителі, рішили в першу чергу якось оформити існування нашої школи» [7].

За сприяння відділу освіти в місті діяли курси українознавства для учителів усіх спеціальностей, де викладали українську мову та літературу, історію і географію України, а також німецьку мову [15].

На нарадах освітнього відділу розробляли й обговорювали навчальну програму для шкіл, передбачали запровадити загальнообов'язкову восьмирічну школу. На шпальтах газети «Волинь» Н. Шульгіна-Іщук із захопленням писала: «... беремо приклад з заходу, а не зі сходу. Будемо нарешті справді українську школу! За поляків, якщо ми мали українську школу, то це була, властиво, школа не українська, а тільки з українською викладовою мовою. Те ж саме було за радянської влади. Школа носила назву української, але виховувала дітей в інтернаціональному дусі, плекалася любов до «соціалістичної батьківщини», а властиво кажучи до Росії... Тепер ми можемо і мусимо плекати в наших дітях любов до рідного слова, рідної пісні, до рідних звичаїв, до рідної історії та природи» [16]. Однак, як вона згадує, «скоро прийшло велике розчарування», бо задоволення державницьких прагнень українського населення не входило до планів окупаційної влади.

У воєнне лихоліття частина учнів із різних причин не відвідувала навчально-освітніх закладів. Так, у жовтні 1941 р. у десяти школах Рівного навчався 2541 учень, із яких 1425 осіб – у народних

школах. Міська управа власним коштом улітку відремонтувала шкільні будинки та утримувала 105 рівненських учителів [28].

Під час масових розстрілів єврейського населення Рівного в урочищі Сосонки загинуло близько 17 500 осіб. Відповідно зменшилася й кількість учнів у навчальних закладах міста. Так, станом на 1 лютого 1942 р. кількість дітей віком до 14 років, які мали навчатися, становила 2883 осіб [10, арк. 25].

Найкращі приміщення шкіл та будівлю педінституту німці перетворили на казарми. Через відсутність відповідних шкільних приміщень для навчання відводили приватні будинки. Окупанти викидали на вулицю та спалювали шкільні меблі, радянські підручники й документацію. У холодний період німці не виділяли палива, а іноді й забирали останні його запаси. Для проведення навчального процесу не було нових програм, підручників, бракувало шкільного приладдя. Учні писали на клаптиках паперу і в зошитах, які вчителі вберегли від знищення. За основу шкільної програми використовували радянську, яку шкільні інспектори змінювали. Через ці значні труднощі вивчення навчальних дисциплін здебільшого зводилося до уроків праці [23].

У 1942 р. з Берліна рейхсміністр надіслав у Рівне директиви щодо напрямів розбудови системи освіти. У документі вказувалося про обов'язкове початкове навчання дітей, а з часом передбачалося запровадження обов'язкової семирічної освіти. У проекті було й те, щоб найкращих українських дітей приймати до вищих навчальних закладів. Українська школа повинна була виховувати повагу до німецької культури й позитивне ставлення до праці, щоб забезпечити новий порядок на цих землях [29, 194–195].

У лютому 1942 р. в Рівному працювало дві гімназії – гуманістична імені Т. Шевченка та математично-природничка імені І. Мазепи, чотири шестикласні школи і фахові: середні технічна та торговельна, нижча фахова, домового господарства, музична та школа медичних сестер і акушерок, трикотажна майстерня.

Навчання у середніх та фахових школах було платне. Зокрема, у гуманістичній гімназії імені Т. Шевченка освіту здобували 440 учнів (плата – 40 крб за місяць), математично-природничій гімназії імені І. Мазепи – 330 учнів (40 крб), торговельній школі – 238 учнів (50 крб), середній технічній школі – 140 учнів (40 крб), музичній – 70 учнів (80 крб, але 25 здібних незаможних учнів звільнили від оплати) [7, арк. 3, 5, 11, 12, 14].

Гімназії через декілька місяців припинили роботу. Кількість учнів у навчальних закладах міста катастрофічно зменшувалася, адже учнів віком від 14 років відправляли до Німеччини на примусові роботи.

У липні 1942 р. вийшло розпорядження генерального комісара, а в серпні – гебітскомісара Рівного про обов'язкове збирання учнями шкіл, ягід та грибів для німецької армії. Це мало відбуватися організовано, під наглядом учителя. Отож під час літніх канікул учителі та учні долучалися до виконання трудових повинностей на користь нової окупаційної влади [11, арк. 13].

Якщо в 1941/1942 н. р. у краї функціонували шестикласні народні школи, то вже наступного навчального року їх реорганізували у чотирикласні, звівши кількість предметів до мінімуму. Згідно з розпорядженням гебітскомісара Беєра від 20 листопада 1942 р. в Рівному відкрили чотирикласні народні школи. Навчання ставало обов'язковим для дітей семи років, і тому керівників навчальних осередків зобов'язували «пильно стежити» за відвідуваністю школярів. Звільнити від шкільного обов'язку міг лише гебітскомісар. Батьків тих учнів, котрі порушували розпорядження, притягували до відповідальності, зокрема, примушували їх відпрацювати на різних роботах [11, арк. 3, 7].

Згодом навчальний процес обмежився лише початковою загальною освітою. До програми чотирикласної школи увійшли такі предмети: релігія, українська та німецька мови, математика, історія, географія, природознавство, співи, малювання, каліграфія [10, арк. 2]. Цикл цих предметів забезпечував формування базових знань. Представники окупаційної влади контролювали навчальний процес та підбирали вчителів, лояльних до нової влади.

Нацистам передусім потрібні були кваліфіковані робітники різних спеціальностей, які б працювали на благо Німеччини. Задля цього у краї створили мережу професійних навчальних закладів: фахові середні школи, ремісничі училища, курси та майстерні.

У 1942/1943 н. р. у Рівному діяло вісім чотирикласних народних шкіл, а також одна шестикласна чеська, середні торговельна та технічна, промислова, домового господарства, сестер-акушерок, фармацевтична, музична, електротехнічна школи та трикотажна майстерня [8, арк. 1, 48]. Для фахових

шкіл не вистачало приміщень, і тому адреси вказують на те, що технічна й торговельна школи розмішувалися в одному будинку на вулиці Дорошенка, 35. Школи сестер-акушерок й електротехнічна розмішувалися також в одному будинку – на вулиці Могили, 11. Згодом остання перебралася у приміщення міської управи (вул. Німецька, 46). Окремі будинки зайняли промислова школа (вул. Лисенка, 2) та жіноча школа домашнього господарства (вул. Іванни, 17) [19].

Відділу освіти вдалося зберегти на певний час технічну та торговельну школи, для яких розробили навчальні програми. Але й ці школи через декілька місяців заборонили. І тому керівництво міського освітнього відділу переймалося тим, щоб учні випускних класів змогли отримати свідоцтво про закінчення навчального закладу. Для цих учнів відкрили «матуральні» (випускні) курси, директором яких призначили Н. Шульгину-Ішук. На курси приймали учнів з освітою не нижче шести класів гімназії. Записалося на курси близько 500 осіб (із різних освітніх закладів Рівненщини), із яких 330 склали іспити та отримали свідоцтво про освіту [27].

Згідно з розпорядженням генерального комісара Волині й Поділля у вересні 1943 р. у Рівному відкрили трирічну середню школу, до першого класу якої приймали учнів, що закінчили чотири класи народної школи [20]. У бюлетені «Інформаційної служби» краєвого правління в генеральній окрузі Волині й Поділля цей факт подавався як велике досягнення й турбота німецького уряду про виховання та навчання української молоді. А функціонування народних початкових шкіл пояснювалося як тимчасове явище, викликане «аномаліями воєнного часу», на які потрібно зважати [24].

У січні 1944 р. у Рівному діяли фахові школи і вісім початкових шкіл, у яких кількість учнів та педагогічних кадрів зводилася до мінімуму. Так, початкової грамоти дітей навчали лише 37 учителів [9, арк. 1].

Осередком культурно-наукової праці у Рівному став краєзнавчий музей. У вересні 1941 р. заклад впорядковувався і розвивався. Розмістився він у приміщенні на вулиці Короленка, 6 (нині майдан Незалежності, на місці сучасного кінотеатру «Україна»). Це був одноповерховий невеликий єврейський будинок на два входи, у якому з одного боку розмістився музей, а з другого – бібліотека. Створювалися такі відділи: історико-археологічний, етнографічний, мистецький та наукова бібліотека, в якій нараховувалося понад 15 тис. книг. За період діяльності музею кількість відділів зростає до семи: доісторичної археології, історії, ботаніки та зоології, художнього мистецтва, народної творчості, бібліотеки та архіву [2, 25–28].

Вагому роль в організації музею відіграв Юрій Шумовський. До грудня 1941 р. він був завідувачем історичного відділу, а наступного року обійняв посаду директора музею, змінивши К. Костирка. У 1942 р. в музеї працювало п'ять осіб: Ю. Шумовський (директор), Анеля Лясківська (бібліотекар), помічник бібліотекаря, лаборант і прибиральниця. Перед працівниками закладу постало завдання створення музейних експозицій. Над наповненням і впорядкуванням фондів збірок працювали археолог Юрій Шумовський, ботанік Йозеф Панек, священник і правознавець Михайло Носаль та ін. [14, 91].

Для популяризації науково-краєзнавчих досліджень Ю. Шумовський на сторінках окупаційного часопису «Волинь» опублікував низку статей, які привертати увагу небайдужих читачів до історичної минувшини регіону та її збереження. Адже частину експонатів до музею передавали пересічні мешканці краю. Весною 1942 р., коли населення приступало до сільськогосподарських робіт, Ю. Шумовський, уболіваючи за кожну історичну річ, від імені дирекції музею зі сторінок газети «Волинь» звертався до читачів про збір старовинних пам'яток, які могли виявити країни під час розорювання землі. Він закликав усіх свідомих громадян, які мали історичні реліквії, передавати їх у музей: «Кожен дар буде вважатись за національно-свідомий вчинок, за що буде виявлена від дирекції музею щира і сердечна подяка» [26].

Експозиції музею поповнювалися і за рахунок знахідок археологічних експедицій, які організував музей на теренах Рівненщини. Проте у вересні 1942 р. вийшло розпорядження рейхскомісара про те, що всі історичні пам'ятки беруться під охорону держави і надалі всі розкопки повинні проводитися під німецьким керівництвом.

4 листопада 1942 р. Рівненський музей згідно з дозволом гебіткомісара відчинив двері для відвідувачів. Огляд музейних експозицій відбувався щоденно з 10 до 12 год, а вхідний квиток коштував один карбованець.

1 лютого 1943 р. передбачалося відкриття бібліотеки при міському музеї. Видача книг для пересічних громадян мала проводитися щоденно з 10 до 12 год, а для урядовців – у понеділок, середу та п'ятницю із 16 до 18 год.

Ю. Шумовський заховав і зберіг у бібліотеці книги та інші культові предмети із рівненських єврейських синагог. Німці по-варварськи ставилися до матеріальних і духовних цінностей українського народу. Книги з бібліотеки колишньої польської шкільної кураторії були викинуті на спалення. Завдяки неймовірним зусиллям Ю. Шумовського було врятовано сотні книг, які поповнили фонди музейної бібліотеки. Музей у Рівному працював упродовж усього окупаційного періоду [13, 68].

Важливу роль у культурному житті міста відіграв театр. Український драматичний театр містився на вулиці Г. Фухса, 5 (у міжвоєнну добу – вулиця 13 Дивізії, нині – Симона Петлюри) й підпорядковувався Рівненському обласному управлінню мистецтв. Відкриття театрального сезону відбулося 14 вересня 1941 р. постановкою комедії І. Тобілевича «Мартин Боруля». Вистава пройшла з великим успіхом. Незважаючи на порівняно високі ціни на квитки – 20 карбованців і 5 карбованців за програмка (тоді, як у Львові – 10 карбованців), зала була переповнена глядачами, яких було більше, ніж продали квитків [21].

Упродовж окупаційного періоду міський театр працював, чаруючи глядача майстерністю акторської гри, оскільки у театральній трупі працювали професійні актори. На основі рекламних повідомлень газети «Волинь» і програм вистав удалося з'ясувати репертуар театру, акторський склад і допоміжний персонал. Так, у виставі українського драматурга Б. Грінченка «На громадській роботі» грали актори: Михайло Калинович, Анатоль Чорнобай, Людмила Фесенко, Марія Портянко, Зінаїда Кельчевська, Леонід Занківський, Віктор Вікторський, Євген Васюків, Олександр Сіверський, Анатолій Слісаренко, Іван Руденко, Василь Єрмак, Петро Орловський, Дмитро Кашперук. Режисер постановки – Михайло Калинович, маляр – Микола Жук, декоратор – Микола Мартинюк, бутафори – Серафима Довгопільська і Борис Піанів, композитор – Северин Ігнатович, пісні виконувала Марія Портянко, а мистецьким керманічем був Анатоль Демо-Довгопільський [4, арк. 41 зв.].

Після цих вистав актори готували новий репертуар, зокрема виставу німецького драматурга Й. Шиллера «Інтрига та кохання» у перекладі на українську мову, а також твори із фондів української класики – «Наталка Полтавка», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» та естрадні концерти.

30 вересня 1943 р. відбулася постановка першої національної української вистави-опери С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм», яка увійшла до золоті скарбниці української музичної класики [4, арк. 53].

Крім творів театрального мистецтва, мали успіх і концерти, які синтезували різні жанри мистецтва, так звані концерти-ревії. Перший такий концерт відбувся у приміщенні українського драматичного театру 27 вересня 1941 р., а наступний – уже 4 жовтня [1]. Згодом такі концерти, з огляду на їх популярність, відбувалися часто. Про концертні номери можна судити з програми концерту-ревії, який відбувся 1 липня 1943 р. Глядачам було представлено твори «Вальс» Й. Штрауса, «Колискова» та «Циганське кохання» у виконанні оркестру; народні пісні «Гандзя», «Не співайте, півні», «Стеліся барвінку», «Копав козак криниченьку»; народні пісні у виконанні хору та оркестру «Ой гілля, гілля», «Дошик, дошик»; танцювальні номери «Козачок» «Кужіль», «Залицання» у постановці А. Демо-Довгопільського та інші композиції [4, арк. 50].

У Рівному діяв кінотеатр «Скала» (Новий світ). Наприкінці вересня 1941 р. білетів на кіносеанси було продано на 123 000 карбованців, а за перший тиждень жовтня на 15 030 карбованців. Вартість квитка становила три, шість, дев'ять карбованців, хоча були квитки і по сім, вісім і десять карбованців [30, арк. 2]. Це свідчить про інтерес глядача до кіно. У 1943 р. в кінотеатрі «Делі» (De-Li) працювало 19 осіб [31, арк. 3]. За спогадами очевидців, місцеве населення відвідувало кінотеатри лише у п'ятницю та суботу, а решту днів тижня – німці [32].

У Рівному передбачалося облаштування кінозалу в будинку рейхскомісара Е. Коха. У документальних матеріалах збереглися відомості щодо створення плану кінозалу, встановлення звукової апаратури та складання кошторису у квітні–травні 1943 р. [3, 141].

Національно-культурне життя у Рівному виривало у видавничому центрі «Волинь», який був створений у серпні 1941 р. і відіграв важливу роль у формуванні громадської думки та національної

свідомості українців. Дирекцію видавництва очолив Степан Скрипник, а згодом – Іван Тиктор. У видавництві друкували однойменну газету «Волинь» (233 номери), дитячий журнал «Орленя» (14 чисел) та журнал «Український хлібороб» (10 чисел), а також українські книжки й календарі [22]. Періодичні видання заповнювали інтелектуальний і духовний вакуум окупаційного періоду

Упродовж вересня 1941 – січня 1944 р. виходила газета «Волинь», яка декларувала своє призначення як «часопис для Волині». Очолювали редакцію газети у різні періоди Улас Самчук, Степан Скрипник, Андрій Мисечко, Петро Зінченко. До журналістського корпусу входили талановиті представники української інтелігенції: Євген Лазор, Василь Штуль, Олег Штуль, Роман Бжеський, Андрій Мисечко, Антін Кучерук, Петро Колесник, Петро Зінченко. На сторінках часопису друкувалися Олена Теліга, Анатоль Демодовгопільський, Неофіт Кибалюк, Юрій Шумовський та ін.

20 листопада 1941 р. Еріх Кох видав «Тимчасове зарядження охорони порядку в пресових справах», згідно з яким у пресі запроваджувалася жорстка цензура.

У 1941 р. у видавництві «Волинь» перевидали роман У. Самчука «Марія», надрукували стінний календар та кишеньковий календарець на 1942 р. На початку 1942 р. вийшов «Новий український колядник (давні колядки і щедрівки та нові патріотичні колядки з додатком святочних побажань)» та «Новий Український вертеп (з хати до хати)» Ф. Ремезівського. Водночас було започатковано видавництво серійних видань: «Бібліотеку «Антикомуніст»» та «Театральну Бібліотеку» [22].

Молоде покоління пізнавальну інформацію черпало зі сторінок журналу «Орленя», який редагував Петро Зінченко. Часопис виховував національно свідомих українців, адже тут друкувалися матеріали з історії визвольної боротьби українського народу, біографії визначних діячів, прозові та поетичні твори видатних письменників і поетів.

Для сільського мешканця із січня 1942 р. виходив господарський журнал «Український хлібороб». Редагував журнал Петро Колесник. Тематика матеріалів охоплювала різні галузі сільського господарства. Часопис переймався і рівнем освіти сільського мешканця, адже «тільки свідоме, ідейне, національно вироблене селянство кожного народу, опанувавши передову техніку господарювання, створює своїми ж руками міцну матеріальну базу для своєї державності» [17, 453].

Щодо культурного дозвілля німецьких окупантів, то слід зазначити, що воно було різноманітним і насичим. Упродовж 14–20 червня 1942 р. у Рівному проходив «Тиждень культури» для німецьких солдатів. На кожен день була розроблена програма концертів у солдатському кінотеатрі. У перший день відбувся симфонічний концерт військового оркестру під керівництвом диригента штабу В. Харменса, на якому звучали класичні твори німецьких і австрійських композиторів В. А. Моцарта, Ф. Й. Гайдна, Л. Бетховена, Р. Вагнера. У наступні дні відбулися концерти камерної музики та вечори пісень і віршів. Перед початком концертів виголошувалася доповідь про «неперemoжність німецької армії». «Тиждень культури» закінчився святковим обідом у будинку офіцерів на вулиці Словакештрассе.

У Рівному 28–30 грудня 1942 р. гастролював Брестський міський театр із концертною програмою лише виключно для вищого офіцерського складу та німецької еліти. На концерті, зокрема, прозвучали арії з опер «Мадам Батерфляй» та Д. Пучіні «Тоска», які виконала оперна співачка О. Устинович, твори Ф. Ліста «Друга рапсодія» та Й. Штрауса «Казки Віденського лісу», у віртуозному виконанні піаністки М. Маєвської. Балетна трупа виконала «Іспанський танець». Вечір закінчився танцями та піснями [12, 230].

У 1943 р., коли почалося визволення українських земель від нацистських загарбників, для підняття бойового духу німців у Рівному також відбулася низка концертів. Так, у січні 1943 р. у приміщенні міського театру було три великі концерти військового оркестру під керівництвом Шпагеля, де прозвучали твори В. А. Моцарта, Л. Бетховена, Й. Штрауса а в лютому – симфонічний концерт та два концерти військового оркестру.

31 березня 1943 р. відбувся концерт піаніста Гельмута Дігнаса, який виконав твори Л. Бетховена, Ф. Шуберта та Ф. Шопена. 5–6 квітня 1943 р. у Рівному гастролював Гамбурзький державний драматичний театр. 11 травня у німецькому театрі відбувся вечір камерної музики, а 21–22 травня – вечір пісенних дуетів. У першій частині прозвучали арії з опер «Дон Джованні» В. А. Моцарта, «Кармен» Ж. Бізе, «Тоска» Д. Пучіні, «Аїда» Д. Верді, які виконали солісти Берлінської державної опери – Ірма Демут (сопрано) та Август-Фрідріх Бушман (тенор). Весною відбувся концерт-ревю «Коли буде весна» (від солдатів для солдат), а 9–10 червня – концерт інструментальної музики, на

якому звучали твори німецьких, австрійських і французьких композиторів: Г. Ф. Генделя, Й. Брамса, В. А. Моцарта, А. Греті, Й. Штрауса, Ф. Шуберта, які виконувало жіноче тріо – Дора Вагнер, Катерина Бйоніш та Грета Ріхерт. 19–20 червня цього ж року відбувся вечір поезії, яку декламували Анге Шуберт і Курт Шубер [12, 231].

На гастролі до Рівного приїжджав німецький театр під керівництвом Ганса Ульріха з комедією «Весільна подорож без чоловіка». У складі театральної трупи було шість німецьких акторів. Німці переглянули виставу М. Старицького «Циганка Аза», що її поставив режисер Ф. Омелянович-Павленко. У виставі грала акторська трупа в складі: З. Кельчевської, К. Петросян, Д. Шумки, А. Чернобая, В. Вікторського, Є. Васюкова, О. Сіверського, В. Курганіва [12, 232].

Влітку 1943 р. німці розстріляли артистів Анатолія Демо-Довгопільського, Бориса Курганіва та Ірину Янківську [26, 6].

На початку лютого 1944 р. радянські війська звільнили Рівне від німецьких окупантів. Німці, залишаючи місто, пограбували бібліотеку та музей, який, до того ж, зруйнували. А гебітскомісар Рівного Беер особисто вивіз до Німеччини 30 валіз із музейними експонатами [19].

Отже, умови для розвитку культурного життя у Рівному під час німецької окупації були несприятливими. І все ж представники освітянської та творчої інтелігенції, незважаючи на аномалії воєнного часу, в перші місяці окупаційного режиму зуміли налагодити роботу освітніх і культурно-просвітницьких закладів. Однак німецька адміністрація контролювала перебіг культурного життя і завдала непоправних моральних та матеріальних збитків культурі міста.

Список використаних джерел та літератури

1. Ленартович О. Ю. Функціонування німецької окупаційної адміністративної системи в рейхскомісаріаті «Україна» / О. Ю. Ленартович // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2007. – Вип. 1. – С. 221–228.
2. Леонова Л. З архівних документів. Рівне в 1941–1943 роках / Л. Леонова // Сім днів (Рівне). – 2004. – 30 січ.
3. Державний архів Рівненської області (далі – Держархів Рівненської обл.), ф. Р-33, оп. 8, спр. 8, 29 арк.
4. Спогади Н. Шульгиної-Іщук // Матеріали з фондів шкільного музею Рівненської української гімназії.
5. З діяльності Міського відділу народної освіти в Рівному // Волинь (Рівне). – 1941. – 1 верес.
6. Іщук Н. Наша школа / Н. Іщук // Волинь (Рівне). – 1941. – 14 верес.
7. Як є у Рівному? Інтерв'ю з бургомістром міста Рівного п. П. Бульбою // Волинь (Рівне). – 1941. – 26 жовт.
8. Рівненський обласний краєзнавчий музей (далі – РОКМ). – 4274/6 доп.
9. Jerabek В. Das schul wesen und die schulpolitik im Reichskommissariat Ukraine 1941–1944. Im Lichte deutscher Dokumente / В. Jerabek. – Ukrainische Freie Universität. – München, 1991.
10. Держархів Рівненської обл., ф. Р-33, оп. 7, спр. 14, 35 арк.
11. Держархів Рівненської обл., ф. Р-52, оп. 6, спр. 3, 37 арк.
12. Держархів Рівненської обл., ф. Р-33, оп. 7, спр. 19, 48 арк.
13. Оголошення // Волинь (Рівне). – 1942. – 21 трав.
14. Оголошення // Волинь (Рівне). – 1943. – 23 верес.
15. РОКМ. – КН 20139/III д. 11515.
16. Держархів Рівненської обл., ф. Р-33, оп. 7, спр. 237, 24 арк.
17. Данильчук Г. Рівненський музей у роки німецької окупації 1941–1944 рр. / Г. Ф. Данильчук // Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. – Рівне: Волинські обереги, 2006. – Вип. IV. – С. 24–29.
18. Добровичська В. А. Юрій Шумовський – сподвижник музейної справи на Рівненщині в окупаційний період (1941–1944 рр.) / В. А. Добровичська // Краєзнавство та музейна справа в Україні : матеріали Всеукр. наук.-краєзн. конф., присвяч. 145-річчю заснування Житомир. обл. краєзн. музею (27–28 жовт. 2010 р., м. Житомир) / гол. ред. М. Ю. Костиця. – Житомир : М. Косенко, 2010. – 544 с., іл. – (Наук. зб. «Велика Волинь»). Праці Житомир. наук.-краєзн. т-ва дослідників Волині. – Вип. 44). – С. 90–94.
19. Шумовський Ю. Дирекція Музею в Рівному. Зберігаймо старовинні пам'ятки / Ю. Ф. Шумовський // Волинь (Рівне). – 1942. – 3 трав.
20. Добровичська В. А. Юрій Шумовський: віхи життя та діяльності (1908–2004) / В. А. Добровичська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Наук. зап. Рівн. держ. гуманіт. ун-ту : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 19. – С. 68–73.
21. О. Шт. [без прізвища]. «Мартин Боруля». Прем'єра Українського Драматичного Театру в Рівному / О. Шт. [без прізвища] // Волинь. – 1941. – 21 верес.

22. Анонс // Волинь (Рівне). – 1941. – 12 жовт.
23. Держархів Рівненської обл., ф. Р-33, оп. 13, спр. 11, 55 арк.
24. Держархів Рівненської обл., ф. Р-33, оп. 7, спр. 87, 22 арк.
25. Держархів Рівненської обл., ф. Р-33, оп. 7, спр. 1443, 10 арк.
26. РОКМ. – КП. 7490/1 / III Д. X 3469/1.
27. Данильчук Г. Рівне періоду німецької окупації: 1941–1944 рр. (за матеріалами архівів) / Г. Ф. Данильчук // Наук. зап. – Рівне : Видавець Олег Зень, 2010. – Вип. VIII. – С. 141–144.
28. Радчик Р. В. Газета «Волинь» та однойменне видавництво (1941–1944 рр.): організаційний і пролемно-тематичний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук [Електронний ресурс] / Р. В. Радчик. – Режим доступу : <http://referatu.com.ua/referats/7569/161792>
29. Курилишин К. Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944) [Текст] : іст.-бібліогр. дослідження : у 2 т. / Костянтин Курилишин ; НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. – Львів : [б. в.], 2007. – 590 с. : іл.
30. Добровичська В. А. Культурне дозвілля цивільного населення та німецьких окупантів у м. Рівному (1941–1944 рр.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : зб. наук. пр. : Наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту, 2010. – С. 229–232.
31. Сообщение Чрезвычайной Государственной Комиссии по установлению и расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков. О разрушениях, грабежах и злодеяниях немецко-фашистских захватчиков и их сообщников в городе Ровно и Ровенской области. – М. : Госполитиздат, 1944.